

УДК 373.2

Корякіна І.В., Савченко І.Д.

**ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З СІМ'ЄЮ
З ВИХОВАННЯ ГУМАННОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У статті аналізуються теоретичні засади виховання гуманного ставлення до навколишнього у дітей старшого дошкільного віку. Гуманне ставлення репрезентовано як якість особистості, що характеризується виявленням свідомої доброзичливості, милосердя; проявами нетерпимості до жорстокості і байдужості, емоційною чутливістю до суспільної думки. Визначено форми забезпечення взаємодії дошкільних навчальних закладів і сім'ї з виховання гуманного ставлення до оточуючого у дошкільників. Охарактеризовано програму виявлення та корекції гуманного ставлення дошкільників. Висвітлено результати експериментального дослідження.

Ключові слова: моральне виховання, міжособистісні взаємини, гуманне ставлення, гуманні прояви, гуманна поведінка, форми роботи.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми виховання гуманності у дітей обумовлюється динамічними перетвореннями у соціально-економічній сфері держави, змінами в освітніх програмах, гуманізацією навчально-виховного процесу в закладах освіти. Впровадження принципу гуманізму передбачено Державною національною програмою "Освіта (Україна XXI століття)", Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Законом України "Про дошкільну освіту", Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні. Підґрунтям для формування гуманних взаємин мають стати здатність до гуманної поведінки у спілкуванні з різними людьми, уміння відстоювати свою точку зору, поважати позицію інших, незалежно від їхніх поглядів. У зв'язку з цим надзвичайно актуальними є дослідження виховання гуманного ставлення наймолодших членів суспільства до оточуючого світу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема гуманних взаємин у соціумі в науковій літературі розглядається переважно в таких аспектах: психологічні особливості розвитку гуманності у дошкільників (Н. Скрипник), педагогічні умови становлення гуманних взаємин старших дошкільників (А. Гончаренко), значення спілкування в особистісному становленні дошкільників (Д. Ельконін, О. Кононко, М. Лісіна, А. Рудько, Є. Суботський); дружба та товаришування в дошкільному віці, їх значення для формування особистості (А. Аржанова, О. Булатова, В. Залогіна, Т. Маркова, А. Матусік, Л. Пен'євська, К. Ушинський); особливості становлення у дошкільному віці ціннісного ставлення до однолітків (В. Павленчик, Т. Поніманська, Ю. Приходько); особливості прояву гуманних взаємин дошкільників у спільній діяльності (Л. Артемова, В. Котирло, О. Смирнова); статеву диференціацію та міжособистісні взаємини в ранньому онтогенезі (В. Абраменкова, Я. Коломинський, Т. Рєпіна, Т. Титаренко).

Метою цієї статті є аналіз існуючих форм взаємодії дошкільного навчального закладу з родинами вихованців з проблем гуманного ставлення дітей до навколишнього світу.

Результати теоретичного дослідження. А. Гончаренко розглядає гуманне ставлення як особистісну якість, що характеризується виявленням свідомої доброзичливості, поваги до людських можливостей; милосердя; проявами нетерпимості до жорстокості і байдужості; емоційною чутливістю до суспільної думки. У вузькому розумінні, цей феномен полягає у вмінні брати до уваги людину як неповторну особистість, індивідуальну унікальність [4, с.7].

Я. Неверович, досліджуючи проблему морального виховання дітей дошкільного віку, наголошував на тому, що виховання гуманності може здійснюватися лише в процесі цікавої і значущої для дитини діяльності: продуктивної; пізнавальної через твори мистецтва, у процесі спілкування з однолітками та дорослими. Провідною діяльністю дошкільника є гра, де активізуються процеси уваги, уяви, мислення, з легкістю засвоюються суспільні функції і норми поведінки. З останніх постають моральні взаємини як складники та умови продуктивної життєдіяльності (Л. Артемова, Т. Поніманська, Н. Химич та інші).

Особлива роль у вихованні гуманності відводиться старшому дошкільному віку, оскільки він є сенситивним для становлення етично-виховних установок та реалізацій їх у взаєминах з однолітками, дорослими та у процесі ставлення до природи.

Перші уроки гуманності, людяного ставлення до навколишнього світу, дитина отримує в сім'ї. Якість сімейного виховання дошкільника великою мірою залежить від уміння вихователя будувати педагогічно доцільні стосунки з батьками вихованців, грамотно добирати оптимальні форми і методи взаємодії з ними. Вивченню особливостей взаємодії дошкільного закладу з сім'єю щодо морального

виховання дітей присвяченні дослідження останніх років, а саме: Л. Врочинської, А. Залізник, Л. Сухаревої та інших.

Родина, за ствердженням І. Беха, є першим соціальним інститутом, тому має особливе значення для становлення життєвої компетентності дошкільника як особистості. Якщо в родині відносини емоційніші за будь-які інші, це означає, що вони становлять позитивне тло для життєвих вражень малюків, легкого засвоєння того, що в житті приємно, а що – ні. Адже у перші роки життя саме емоції є тим містком, який пов'язує дитину з навколишнім світом. Формування гуманного ставлення до навколишнього світу починається з раннього віку, під час виникнення і становлення такого важливого особистісного утворення, як "базова довіра до світу" (Е. Еріксон). Видатний психолог розглядає "базову довіру" як уявлення дитини про надійність дорослих, емоційну близькість з ними. За умов правильного виховання вона переростає у відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей, інтерес до спілкування [1].

Зазвичай завдання ознайомлення дітей із світом людей реалізовувалося в педагогічному процесі дошкільного закладу як важливе завдання розумового та морального виховання. Відповідно будувалися програми навчання і виховання, система занять та робота у повсякденному житті. Зокрема, традиційними аспектами виховання виступали питання формування у дітей уявлень про норми моралі, що регулюють ставлення до людей, до самого себе та оточуючого; а також перетворення цих норм у засоби самостійної регуляції поведінки та взаємини із навколишнім світом.

Роз'яснення суті гуманного ставлення до людини, на думку А. Богуш, слід починати з найближчих людей. Наприклад, з дошкільнятами варто обговорити питання: "Що ти знаєш про свою маму? Скільки мамі років? Що мама любить? Якою мама була у твоєму віці? Чим мама відрізняється від інших жінок? Чи є у мами подруги? Як мама ставиться до своєї мами? Як можна піклуватися про маму?" [2].

Гуманними проявами можна вважати такі, що приносять користь іншим, у яких виявляється здатність до альтруїзму. Розглядаючи механізми формування у дитини гуманної поведінки, вчені (В. Носков, В. Павленчик, Т. Поніманська) відзначають провідну роль емоцій у дотриманні моральних норм. Не менше значення має гуманне ставлення до людей, природи та навколишнього світу, що засноване на емпатії. Як засвідчують дослідження Л. Врочинської, саме емоційний стан дітей є однією з найважливіших причин їх гуманної або негуманної поведінки [3].

Як слушно зазначає А. Гончаренко, найкращим способом передачі дітям норм гуманної поведінки є створення сприйнятливої соціальної ситуації розвитку за умови інтеграції суспільного і сімейного виховання [4].

Водночас Т. Поніманська стверджує, що атмосфера комфорту і емоційного благополуччя створюється за умови використання в практиці роботи сучасних дошкільних закладів з батьками колективних, індивідуальних та наочно-інформаційних форм роботи. До колективних форм роботи належать батьківські збори (групові та загальні), на яких обговорюються проблеми життєдіяльності групи і ДНЗ; зустрічі з батьками; вечори запитань і відповідей; засідання "круглого столу" з дискусійних питань; заняття – тренінги, покликані навчити батьків правильно організовувати спілкування і спільну діяльність з дитиною; спільні з дітьми, батьками і вихователями свята і розваги; виставки спільних робіт батьків; сімейні походи, які проводять батьки вдома; батьківські конференції, педради тощо [5].

Індивідуальні форми роботи охоплюють індивідуальні бесіди, відвідування дітей вдома; залучення батьків до життя дитячого садка (організаційно-господарська допомога вихователю: виготовлення іграшок, посібників, допомога у проведенні екскурсій, культпоходів тощо). Ефективними інформаційними формами роботи є виставки дитячих робіт, реклама книг, публікації в системі Інтернет з проблем сімейного виховання [5].

Очікувану ефективність забезпечує раціональне поєднання різних форм роботи. Як свідчить досвід, у роботі з батьками слід уникати готових оцінних суджень про виховання, допомагати їм у виробленні вміння особисто спостерігати за власною дитиною, відкривати в ній нові якості й риси.

Для активізації та стимулювання батьків педагоги використовують карти активної сім'ї, конкурс "Сім'я року" та інші заходи. Для підбиття підсумків діяльності психолого-педагогічної освіти батьків застосовуються такі форми роботи, як презентація сімей, конкурси кращого знавця дитячої душі, "Тато року", "Мама року" тощо.

Для формування досвіду гуманної поведінки Г. Марчук рекомендує використовувати казкові подорожі. На її думку, казкові подорожі приваблюють дітей, захоплюють незвичним сюжетом. З метою впливу на емоції вихованців можна використати їх у якості щирої бесіди, яка і виявляє, і водночас формує у дітей культуру переживання і виразу почуттів. Із захопленням діти відображають уявлення про гуманні вчинки та взаємини у зображувальній діяльності ("Моя сім'я", "Добро"). Дослідниця запропонувала орієнтовний зміст і форми роботи вихователя щодо виховання гуманності у дітей старшого дошкільного віку, а саме:

- уроки Добра і Краси, матеріалом для яких є уривки з книжок, приклади з життя;
- етичні казки;
- подорожі до країни Милосердя;

- психотехнології (гімнастика почуттів, енергетичні вправи "Жива вода", "Серце на долоні", "Тепло рук друга");
- ігрові технології "Квітка доброти", "Дзвіночки совісті", "Промінчик людяності";
- ситуації морального вибору (порівняльні, оцінювальні, проблемні);
- складання родового дерева, розгляд сімейних фотографій, документів, листів та інших родинних реліквій;
- проєктивні діагностичні методики (малюнки "Моя сім'я", "Життя", "Добро");
- театралізовані вправи "Прихід у гості", "Відвідини хворого", "Вітання з днем народження" тощо [6].

Методика та процедура дослідження. З метою виявлення ефективних форм роботи дошкільних навчальних закладів з родинами вихованців щодо формування гуманного ставлення у дітей старшого дошкільного віку до навколишнього організовано та проведено психолого-педагогічний експеримент на базі дошкільних навчальних закладів "Світлячок" та "Чебурашка" м. Глухова.

Експериментальним дослідженням було охоплено 80 дітей старшого дошкільного віку, їх батьки та вихователі. Для виявлення та корекції гуманного ставлення дітей 6-ого року життя до навколишнього було розроблено програму, яка містила методику обстеження, диференціації та інтерпретації отриманих результатів, систему формування гуманного ставлення дошкільників до навколишнього.

Зупинимось більш детально на етапах та формах корекційного впливу.

Роботу з родинами вихованців проведено у три взаємопов'язані етапи. На кожному з яких визначено мету й оптимальні форми взаємодії з родинами дошкільнят.

Так, на першому етапі – діагностично-моделюючому виявлено рівень педагогічних знань батьків вихованців, потреби і можливості родин щодо виховання гуманності у дітей. Було застосовано такі форми взаємодії з родинами: анкетування, індивідуальні бесіди, Дні відкритих дверей, вечори запитань і відповідей.

Метою другого етапу – просвітницько-формульовального, було підвищення рівня педагогічної освіченості дорослих членів родини, вдосконалення вмінь виховувати гуманне ставлення дітей до навколишнього світу. Доцільним виявилось проведення лекторіїв, тренінгів, засідань дискусійного клубу, оформлення інформаційних куточків, міні-бібліотек для батьків, розробка індивідуальних пам'яток-рекомендацій.

Третій етап – процесуально-активізуючий передбачав залучення дорослих членів родин до активної взаємодії з вихователями у процесі виховання гуманного ставлення дітей до людей, природи, речей. На цьому завершальному етапі ефективними виявилися такі форми взаємодії з родинами вихованців: свята і розваги, конкурси, екскурсії і піші переходи, виставки спільних робіт дорослих і дітей, добродійні акції.

Ефективність процесу виховання гуманного ставлення дітей 6-ого року життя до навколишнього світу забезпечувалася не тільки ретельним добром форм взаємодії з родинами вихованців, але й врахуванням таких педагогічних умов: індивідуального підходу до дорослих членів родини з урахуванням їхнього досвіду сімейного виховання, рівня педагогічної освіченості і загальної культури; усвідомлення вихователями і дорослими залежності результату виховання гуманності у дітей від якості взаємодії дошкільного закладу і родини; комплексного і доцільного використання колективних, індивідуальних і наочно-інформаційних форм взаємодії з родинами вихованців; урахування рівня моральної вихованості кожного вихованця, родинного мікроклімату і сімейних традицій.

Реалізація основних завдань щодо виховання гуманного ставлення до однолітків та дорослих відбувалася за двома напрямками: 1) робота з дошкільниками, 2) робота з батьками. Водночас планували щоденну роботу вихователя, добираючи різноманітні за формою і змістом види діяльності, програмували об'єднання дітей для співпраці, вибудовували окремі системи педагогічного впливу на представників кожного рівня розвитку гуманних взаємин.

Одночасно відбувалася робота з батьками, яка передбачала різні форми спілкування дошкільників з оточуючими людьми. Для цього проводились диференційовані за змістом бесіди-консультації, що обумовлювались неоднорідним контингентом батьків. Індивідуальні консультації проводились у разі потреби і були обумовлені змістом проявів кожної окремої дитини. Для глибшого ознайомлення родин з означеною проблемою пропонувалась відповідна література.

Наступний напрям – робота з дошкільниками. Дітей знайомили зі зразками авторських та фольклорних творів; вчили розрізняти структуру твору, розуміти сюжет, виділяти головних героїв; розвивати увагу, сприймання, пам'ять, викликати позитивні емоції, почуття; вчили відрізняти потворне від прекрасного у взаєминах; збагачували словник дітей, розвивали зв'язне мовлення.

З огляду на те, що дошкільнику властива образність і конкретика мислення, оперування наочними образами після читання твору, пропонували намалювати те, що найбільше вразило, викликало найсильніші емоції.

Для розвитку емоційно-чуттєвої сфери дітей залучали до активної участі у різних видах ігор (дидактичних, сюжетно-рольових, театралізованих), бесідах під час проведення занять і поза ними. Ефективним методом позбавлення дитини байдужості до своїх ровесників є організація театралізованої діяльності. Після ігор-драматизацій правило вимагало практичного застосування: дошкільники повинні були знайти йому аналогію в художньому творі.

Аналіз результатів дослідження. Проведена робота дозволила:

– забезпечити конструктивну співпрацю батьків з педагогічним колективом дошкільного навчального закладу;

– створити і підтримувати у досліджуваних сім'ях сприятливий психологічний клімат;

– сприяти усвідомленню батьками індивідуальності і неповторності особистості своєї дитини, розуміння її успіхів та проблем;

– реалізувати потребу дитини у морально-ціннісних взаєминах з партнерами по спілкуванню;

– підтримати дитину у її бажанні і здатності до продуктивних дій, узгодженості з іншими.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, експериментальне дослідження довело ефективність запроваджених форм роботи для виховання гуманного ставлення дітей старшого дошкільного віку до навколишнього. Про що свідчило зменшення проявів дитячої жорстокості у взаєминах з однолітками і дорослими. В той же час, нами засвідчено, що переведення гуманної взаємодії з площини знань у площину реальної дії дошкільників потребує тривалого часу. Саме тому в дошкільних навчальних закладах повинна бути створена цілісна система взаємодії з родинами, що містила б цікаві для обох сторін форми співпраці. Основною метою такої діяльності повинна бути зацікавленість дошкільного закладу у трансформації інтересу до навчально-виховного процесу на інтерес сімейний, допомогу сучасній сім'ї у справі виховання та освіти дітей, попередження проявів відчуження між дитиною та її родиною. У перспективі важливим є дослідження засобів формування довірливого ставлення дітей до однолітків та дорослих в умовах спільної діяльності дошкільних навчальних закладів і сім'ї.

Використані джерела

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Богуш А. М. Дефініція "духовність" і "моральність" в аспекті національного виховання в Україні // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах: (Теорет.-метод. пробл. виховання дітей та учнів. молоді): Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2000. – Кн. 1. – С. 18-23.
3. Врочинська Л. І. Виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Л. І. Врочинська. – К., 2009. – 218 с.
4. Гончаренко А. М. Педагогічні умови та шляхи формування гуманних взаємин старших дошкільників / А. М. Гончаренко // Теоретично-методичні проблеми навчання і виховання : збірник наукових праць : педагогічні науки / редкол. : Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, Е. С. Вільчковський [та ін.]. – К. : Фенікс, 2000. – С. 24-22.
5. Поніманська Т. І. Підготовка педагога до гуманістичного виховання дітей дошкільного віку / Т. І. Поніманська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. 9. – Рівне : РДГУ, 2000. – С. 275-277.
6. Поніманська Т. Виховання людяності / Т. Поніманська, О. Козлюк, Г. Марчук. – К.: Міленіум, 2008. – 136 с.

Koryakina I., Savhenko I.

FORMS OF COOPERATION KINDERGARTEN EDUCATION WITH A FAMILY OF HUMANE ATTITUDE TOWARDS THE WORLD IN THE PRESCHOOL CHILDREN

His article analyzes the theoretical foundations of education in elder toddlerhoods humane treatment of the environment. Humane treatment is represented as the quality of the individual, which is characterized by the detection of deliberate kindness, goodness, intolerance to cruelty and indifference, emotional sensitivity to social mind. Defined forms of interaction between preschools and family in education of humane treatment of the environment. Characterized a program of detection and correction of humane treatment of toddlerhoods. Described the results of the experimental investigation.

Key words: *the moral education, the interpersonal dealings, the humane treatment, the humane demonstrations, the humane conduct, the forms of work.*

Стаття надійшла до редакції 07.11.2014